

manducare sicut bos, etc. Alter sibi representat talem cibum esse amarum vel nocivum, ab illo abhorret; talem hominem suum esse inimicum, illum odio prosecutur, verba ejus et facta male interpretatur; fingit se aliquo morbo corripi, revera dolet, ægrotat et moritur, etc.

Remedium contra hos errores efficacius est attendere undenam orientur imagines quibus afficimur, an rationi sint consentaneæ vel oppositæ, an sibi aliisque mentis affectionibus tam antecedentibus quam sequentibus cohaereant, an ab aliis hominibus quibuscum vivimus non reprehendantur ut falsæ et delirantes. Legendum est opus jam commendatum *de la Recherche de la vérité*, lib. 2.

SCHOLIUM.

Quamvis mens humana valde sit imperfecta, nunquam tamen falleretur, si in inquirenda veritate prudenter semper ageret; nam intra limites suos se continens, a judicando abstineret aut probabiliter tantum pronuntiaret, donec veritas manifeste ipsi affulgeret. Multa quidem ignoraret aut imperfecte cognosceret, sed proprie non erraret, ut ait Bossuet (*Connaissance de Dieu et de soi-même*, ch. 4, n. 16): *Il demeure pour certain que l'entendement purgé de ses vices et vraiment attentif à son objet ne se trompera jamais; parce qu'alors ou il verra clair, et ce qu'il verra sera certain; ou il ne verra pas clair, et il tiendra pour certain qu'il doit douter jusqu'à ce que la lumière paraisse.*

An autem vitia intellectus purgare et debitam semper præstare attentionem ex propriis viribus valeamus, ita ut omnem vitemus errorem etiam in moralibus, non expendimus; quæstionem ad theologos remittimus.

Summa vigilancia studeant juvencs a memoratis errorum fontibus sese expedire.

DISSERTATIO QUARTA. DE METHODO.

Notionem ideæ, naturam judicii et ratiocinii exposuimus, regulas ad recte judicandum et ratiocinandum tradidimus. Verum hæc nondum sufficiunt: requiritur enim insuper ut illæ mentis operationes in quodam ordine ad veritatem serutandam aliisque manifestandam aptiori disponantur. Hæc dispositio vocatur methodus, a verbis græcis μετά, per, et διός, via, quia est via directa qua ad propositum finem pervenitur. Methodus igitur est operatio mentis qua cogitationes suas eo disponit ordine qui aptior est ad ignotam veritatem detegendam, vel ad eam cognitam aliis manifestandam.

Cuncta entia sibi sunt concatenata et mirabiliter ordinantur, individua ad speciem, species ad genus, genera ad genus remotum, et sic usque ad primum principium, ita ut veritas simpliciter et in se sumpta, sit complexio omnium entium relative ad se invicem ordinatorum.

Si acies mentis nostræ infinita esset, nulla indigemus methodo; omnia enim unico intuitu conspiceremus ordinata; sed tanta est facultatum nostrarum infirmitas, ut aliquos duntaxat respectus objectorum simul amplecti possimus: sciamus ergo intra limites nobis assignatos sistere, et studeamus aliquem instituere ordinem facultatibus nostris proportionatum. Adeo necessaria est hujusmodi methodus, ut opera aliunde optima, sed sine ordine scripta, nobis displiceant; ut doctiores magistri, sine methodo docentes, discipulos fatigent et nullos progressus ab eis obtineant.

Ars vero ista tanti momenti multo magis studio quam præceptis acquiritur, et plus a rectitudine et attentione mentis nostræ quam a documentis pendet. Hæc tamen sequentia paucis verbis notabimus.

Duplex distinguitur methodus: analyticæ, scilicet, et synthetica.

Methodus *analytica*, a particula $\alpha\bar{\nu}\alpha$, *sursum*, et $\lambda\bar{\nu}\sigma\tau\iota$, *dissolutio*, quæ etiam dicitur methodus *inductionis*, in eo consistit quod a facto particulari ad propositionem generalē, a generali ad generaliorem ascendamus, donec ad generalissima deveniamus principia; v. g., Existo; non existo a me ipso, nec tamen sum æternus; venio a parentibus, sed parentes similiter non existunt a semet-ipsis, nec sunt æterni; requiritur ergo causa illorum existentiæ: porro illa causa fuit effectus respectu alterius causæ; sed admitti non possunt effectus et causæ in infinitum: ergo datur causa prima, necessaria, æterna, etc. Differt vero ab ipsa *analysi*; hæc est enim, uti diximus, resolutio totius in suas partes, quæ speciatim et ab aliis abstrahendo considerantur. Methodus *analytica* majorem habet extensionem et ab analysi procedit, vel saltem proprietates aut facta particularia nota supponit. Cum autem in ea methodo progrediatur ab observatis quæ sedulo expenduntur, appellatur quoque methodus *observationis*.

Methodus *synthetica*, a $\sigma\bar{\nu}\nu$, *cum*, $\theta\bar{\nu}\sigma\tau\iota$, *positio*, dicta etiam methodus *deductionis*, incipiens a principiis generalibus, ad minus generalia et deinde ad particularia descendit. Hæc autem principia generaliora habentur ex variis certitudinis fontibus, aliquando ex ipsam *inductione* precedenti.

Methodus igitur *analytica* a partibus ad totum ascendet, et *synthetica* a toto ad partes descendit; v. g., supponatur nobis probandum esse mentem humanam esse simplicem, per analysis sic procedemus: Mens humana judicat; judicare non potest, quin ideas comparet; ideas comparare non potest, quin eis tota simul afficiatur; porro subjectum materiale duabus modificationibus; v. g., quadratura et rotunditate, simul totum affici non potest: Ergo, etc. Per synthesis autem sic procedendum foret: Subjectum quod pluribus modificationibus oppositis totum simul afficitur, materiale esse non potest: atqui mens humana pluribus, etc., nam ideas seu modifications suas comparat, circa earum convenientiam aut repugnantiam pronuntiat. Ergo, etc.

Duplici methodo supra recensitæ quidam addunt tertiam, nempe methodum *æquationis*, quæ in scientiis mathematicis præcipue nomen obtinet. Procedit saltem ordinarie, ope propositionum mediarum, unde æqualitas, quæ prius inter duo non percipiebatur, fit manifesta; hæc methodus maxime in eo principio nititur: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Verumtamen, plerumque, etiam in hac methodo, a principiis proceditur et re ipsa non differt a methodo *deductionis*, seu *synthetica*.

Methodus *analytica* aliquando dicitur methodus *a posteriori*, *synthetica* vero methodus *a priori*, quia methodus *analytica* ab effectibus ad causam seu principium; methodus autem *synthetica* a principio seu causa ad effectus vel consequentias procedit.

Post celebrem *Bacon*, methodi *analyticae* inventorem, vel potius strenuum propagatorem et defensorem, recentes philosophi, præsertim *Condillac* ejusque discipuli, summopere commendant analysisim, tanquam solam methodum quæ in investiganda veritate admitti debeat, contenduntque synthesis per seipsum nulli demonstrationi inservire posse.

Quidquid sit, certum est nos per analysis ordinarie procedere in praxi, etiam minime cogitantes: quando veritatem inquirimus, objecta resolvimus, in partes dividimus, sub diversis respectibus inspicimus, eaque via accuratas notiones rerum obtainemus. Sic, datis effectibus, ad causas ascendimus; positis quibusdam numeris, ad numerum ignotum pervenimus; v. g., si cognoscere velimus quot sint area (*ares*) in agro, latitudinem et longitudinem mensuramus per metra; deinde, ope multiplicationis, numerum metrorum quadratorum obtainemus; postea, per divisionem, numerum areorum.

Frequenter, tamen, methodum syntheticam seu deductionis sequentes, a generalibus principiis ad conclusiones, a causis ad effectus descendimus; v. g., cognita vi aquæ, venti, ignis, etc., novæ excoxitantur artes, vel artes jam notæ perficiuntur, ut ars nautica, ars molitorum, antlæ igniariae, etc.

Hæc insuper methodus aptior est ad veritatem cognitam aliis manifestandam; eos enim a noto ad ignotum, a principio ad conclusiones per seriem propositionum sibi concatenatarum deducunt periti magistri; v. g., si alicui demonstrare velimus solvenda esse tributa, ostendemus, 1º Deo jubenti obediendum esse, 2º Deum jubere ut principibus obediamus, 3º principes legitimam habere auctoritatem condendi leges, 4º legem solutionem tributorum præcipientem non repugnare, 5º hujusmodi legem in Gallia existere, 6º ipsum hac lege obstringi; unde merito concludemus illum ad solvenda tributa teneri.

E natura veritatis inquirendæ, ex inde sua propria vel audiendum, e scopo attingendo et aliis circumstantiis, noscitur quænam sit instituenda methodus.

Cæterum fere nunquam instituitur methodus synthetica quin opus sit analysi, et vice versa.

Traduntur regulæ pro utraque, sed non mediocriter subtiles, et intelligentiae candidatorum parum accommodatae; ideo, eas prætermittentes, sequentia tantum advertenda putamus, scilicet:

1º Nullæ admittantur nec proponantur voces obscuræ vel ambiguæ: omnia definienda et dividenda sunt, prout opus est.

2º Nihil teneatur ut verum, nisi tam certo constet, ut in dubium nullo modo revocari queat: omnis præcipitatio in judicando devitetur, et caveatur ne aliquid contineatur in conclusione quod non fuerit in premissis.

3º Dividantur quæstiones tractandæ in tot partes quot expedit ut dilucidius resolvantur.

4º A rebus cognitu facilitioribus incipiatur, ut quasi per gradus ad difficiliores ascendamus vel descendamus, prout analyticam vel syntheticam sequimur methodum: caveamus ne res contra naturam sese confuse præcedant in mente.

5º Accurate faciendæ sunt enumerationes, tum in mediis quærendis, tum in difficultatibus percurrentis, ut nihil omittatur, nihilque admittatur nisi certissimum sit. Vide Descartes, *de Methodo; Art de penser*, 4º part., c. 2;

Malebranche, *de la Recherche de la vérité*, liv. 6, seconde partie; S'Gravesende, *Logique*, 3º part.; Locke, liv. 4, c. 12; Laromiguière, 2º partie, leçons 1re et 2e; Portalis, *de l'Usage et de l'Abus de l'esprit philosophique*, t. 1er, c. 8. Vide etiam recentia opera de his tractantia, et valde utilia.

DE HYPOTHESI.

In inquisitione veritatis quandoque adhibetur *hypothesis* sive suppositio, ope cuius, dum lex quædam naturæ nondum in se apprehendi potest, facta nota colligantur et explicantur.

Hypothesis hæc habet commoda, quod facta colliget, magis intelligibilia reddat, eorum applicationi inserviat, et viam aperiat novis inventionibus; in scientiis physicis plures sunt, ex confessu omnium, hypotheses valde utilles: sic, v. g., ad explicanda phenomena electricitatis duplex supposita fuit electricitas, una positiva et altera negativa.

Caveatur tamen ne citius, scilicet ante plura facta collecta et serio examinata, fingatur hypothesis; nec ipsa detur ut principium certum; nec timeatur nimis eam ex novis inventionibus emendare; nec tandem, propter affectum peculiarem, etiam peritissimis viris adversantibus, ultra modum servare.

Hypotheses vocantur etiam aliquando *systemata*.

APPENDIX.

DE DEMONSTRATIONE.

Demonstratio est ratiocinium aut ratiociniorum series veritatem alicujus propositionis invictè astruens, in sensu juxta quem statuitur; demonstrari enim potest propositionem esse probabilem, sicut demonstratur esse veram.

Ad hoc requiritur 1º principium certum ex quo procedatur, sive principium istud jam sit demonstratum, sive sit per se notum; 2º ut propositio demonstranda cum principio demonstrationis certe sit connexa: si enim